

Пропонуємо фрагменти з книги Олександра Зинов'єва “ЗАПАД. ФЕНОМЕН ЗАПАДНИЗМА”*. Попри дискусійність багатьох її положень, вона досить корисна для адекватного розуміння цивілізаційних процесів. У ній з несподіваної точки зору висвітлюється картина життя сучасного Заходу і робиться спроба відповісти на питання “Що ж таке Захід напередодні третього тисячоліття нової ери?”.

Олександр ЗИНОВ'ЄВ

ЗАХІД. ФЕНОМЕН ВЕСТЕРНІЗМУ

До цього часу соціальний лад західних країн визначається як капіталізм за його економічною основою і як демократія за його політичною системою. Я вважаю, що це визначення не відповідає реальності. Не в тому розумінні, ніби на Заході вже немає капіталізму і демократії, — їх тут достатньо, — а в тому, що реальний соціальний устрій західних країн не зводиться ні до капіталізму, ні до демократії.

Я називаю соціальний лад західних країн західнизмом, вестернізмом, не вкладаючи в це слово ніякого іншого сенсу, крім того, що це є назва не західних країн взагалі, а лише їхнього соціального ладу.

В результаті мого аналізу вестернізму я прийшов до висновків, які в двох словах можна підсумувати так. **З точки зору соціально-економічної вестернізм прагне до створення гарантованих посад і доходів для представників тих видів діяльності, які не є безпосередніми виробниками матеріальних цінностей і послуг, і до посилення приватного підприємництва як найбільш ефективного засобу примусу людей до трудової діяльності і підвищення її продуктивності.** При цьому приватне підприємство не є жорстко пов'язаним з приватною власністю. Воно може існувати навіть тоді, коли в діловій сфері не залишиться жодного приватного власника, який є юридичним суб'єктом підприємства. **У сфері соціально-політичній вестернізм прагне до посилення недемократичного аспекту системи влади і управління, до посилення ролі державності, до впровадження недемократичних елементів в систему влади і до перетворення демократії в засіб маніпулювання масами та в камуфляж для тоталітарного аспекту** (тут і далі виділення наші. — Ред.).

ЗНАТИ І РОЗУМІТИ

Знати щось про суспільство і розуміти його — далеко не те ж саме. Можна багато знати, але при цьому мало розуміти. Однак кожний, хто має якийсь досвід життя в даному суспільстві, вже вважає себе його знавцем. Навіть актори і спортсмени висловлюються на соціальні теми з таким апломбом, ніби вивчали їх професійно.

Багато мислителів розглядали людське суспільство як організм. Таку ідею можна знайти вже у Віко. В Росії подібну ідею розвивали Данилевський та Ключевський. У ХХ столітті Шпенглер і слідом за ним Тойнбі розглядали історію людства як ряд гігантських надорганізмів, що переживають періоди становлення, дитинства, юності, зрілості, розквіту, занепаду, старості та вмирання. Ідею розглядати суспільство як живий організм висловлювали Бальзак, Вінер та інші.

Людське суспільство справді за багатьма ознаками подібне на такі біологічні організми, як тварини і люди. Та чи достатньо цієї подібності, щоб вважати суспільство організмом? Це питання термінологічне. Можна термін “організм” визначити так, що лише просторово локалізовані індивідуальні живі істоти потраплять до числа організмів. Проте цей термін можна визначити і ширше,

* Зинов'єв А.А. Запад. Феномен западнизма. — М.: Центрполиграф, 1995. — 461 с.

долучивши до числа організмів і об'єднання організмів у вузькому сенсі, наприклад, зграї і стада тварин, мурашники. Очевидно, що в першому випадку суспільство не потрапляє до числа організмів, в другому — потрапляє.

Щоб уникнути термінологічної плутанини, я буду вживати вираз “базисний організм” для позначення організмів у вузькому сенсі і вираз “соціальний організм” — в широкому. Так що **людське суспільство при такому слововживанні є соціальним організмом, який складається з базисних біологічних організмів — людей.**

Існують певні закони, які стосуються взаємовідносин соціального організму як цілого і його базисних організмів. З блощиць або тарганів не побудуєш суспільство такого виду і масштабу, яким є західні країни. Більш того, не будь-який людський матеріал придатний до цього .

Коли народи країн Східної Європи і Радянського Союзу забажали уподібнитися Заходу, вони повністю проігнорували ту обставину, що вестернізація їхніх країн не може стати перетворенням їх у частини Заходу або в західні країни з двох основних причин. Перша причина: нав'язування цим народам і країнам окремих властивостей Заходу (демократія, ринок, приватизація тощо) не є перетворенням їх на частину Заходу, оскільки Захід взагалі не зводиться до цих властивостей. Захід є величезний і багатолікий феномен, що склався протягом багатьох століть. Друга причина — місце і роль Заходу (скажімо, “світовий престол”) вже зайняті, і найбільше, на що ці народи, які вестернізуються, можуть розраховувати, так це опинитися у сфері влади, злиття і колонізації Заходу, причому на тих ролях, які їм може дозволити сам єдиний і неповторний Захід.

Як би росіяни не обплывували комуністичний період своєї історії, як би не старались в руйнуванні всього того, що було досягнуто за цей період, як би не повзали на колінах і не холуйствували перед Заходом, як би не наслідували все західне і як би не переймали всі пороки Заходу, Росія (додамо: як і Україна. — Ред.) ніколи не стане частиною Заходу. Яка доля її чекає у сфері вестернізації, про це у свій час відверто сказав і показав Гітлер. Нині, зрозуміло, про це не говорять вголос, але намагаються робити по суті справи те ж саме. Треба бути закінченим ідіотом, щоб навіть в уяві допускати, ніби на Заході стали би мліти від захоплення, якби на світових ринках з'явилися потужні конкуренти з Росії і стали б витісняти американських чи західноєвропейських підприємців .

Вестернізм є новим рівнем в еволюції людини або, точніше кажучи, таким **соціальним утворенням, яке передбачає в якості умови свого існування наявність більш низького шару людства.** Це виявилось в тому, що майже всі західні країни або створювали світові імперії під своїм пануванням, або робили для цього спроби, або намагалися підкорити території своїх сусідів. Для позначення цього аспекту історії західних країн в критичній літературі зазвичай вживають термін “імперіалізм”. Цей термін набув відверто негативного значення. Крім того, він приховує змішування різних явищ, а саме — прагнення до утворення імперій з причин і мотивів, які не мають жодного відношення до вестернізму (Римська імперія, Візантія, Австро-Угорська імперія тощо), і **прагнення феномену вестернізму до “вертикального” структурування людства, до утвердження себе в якості соціального феномену більш високого рівня.**

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР

На Заході є свої табу. Хоча вони не фігурують в жодних кодексах законів, порушення їх карається суспільством найбільш безжалісним чином. Одним з таких табу є правда про національні і расові проблеми.

Спроби говорити про тих людей, які створили Захід як соціально-історичний феномен, на рівні певної наукової об'єктивності неминує породжує звинувачення в расизмі. Страх перед такими звинуваченнями примушує дослідників або взагалі обходити цю тему мовчанкою, або говорити про неї в обтічних виразах, які зводять до нуля наукові результати, або починати полеміку з расистами, яка взагалі заводить дослідників у сферу ідеології. А між тим феномен вестернізму неможливо зрозуміти об'єктивно-науково, не беручи до уваги той основний будівельний матеріал, з якого побудовано західне суспільство, а саме — людський матеріал. **Люди певного типу створюють цивілізацію певного типу, а остання своєю чергою породжує адекватних собі її носіїв.** Абсолютно нічого расистського у цьому немає.

Захід створювався, розвивався, підтримувався, охоронявся і завойовував собі місце на планеті не просто людськими істотами, але людьми певного типу. Буду

називати їх вестерноїдами (в оригіналі “западоиды”. — Ред.). Ні з яким іншим людським матеріалом Захід був би неможливим. Ніякий інший людський матеріал не в стані відтворити Захід і зберегти на тому рівні, якого він досяг.

Назву характерні риси вестерноїдів або, точніше, вестерноїдності. Це є практицизм, діловитість, схильність до розрахунку, здатність до конкурентної боротьби, винахідливість, здатність ризикувати, холодність, емоційна черствість, індивідуалізм, підвищене почуття власної гідності, прагнення до незалежності і успіху в ділі, схильність до публічності і театральності, почуття зверхності над іншими народами, більша, ніж у інших, схильність керувати людьми, здатність до самодисципліни та самоорганізації¹.

Весь спосіб життя західних країн є результат і прояв індивідуалізму вестерноїдів. Якщо в кількох словах виразити його психологічну сутність, то можна сказати, що **фундаментальним принципом буття вестерноїдів є такий: працювати на себе, розглядаючи всіх інших як середовище і засіб буття.**

В історії вестерноїдів можна розрізнити два періоди. В перший період відбувався індивідуальний добір людей з якостями вестерноїдів. Ці якості не вигадувались гуманістами і мислителями, а вже існували у людях, які добирались, у вигляді природних нахилів і більш чи менш розвинених здібностей. Люди з такими якостями мали якісь переваги перед іншими — були кмітливішими, підступнішими, холоднокровнішими, амбіційнішими тощо. З часом кількість таких людей зростала, вони ставали прикладом для інших і сприяли виявленню у них аналогічних якостей. Ці якості культивувались, заохочувались. Відбувався своєрідний добір, подібний до штучного добору при виведенні культурних рослин або тварин.

Другий період намітився в першій половині нашого століття і на всю силу виявив себе після другої світової війни. В цей період на зміну штучному добору прийшли нові методи. Людей почали штампувати в масових масштабах за допомогою штучних засобів, а саме — робити за певними зразками за допомогою засобів виховання, навчання, ідеології, пропаганди, культури, медицини, психології. Відбулося дещо подібне до того, що має місце при покращанні порід домашніх тварин і культурних рослин за допомогою штучних стимуляторів, хімічних добрив та генної техніки.

ДІЛОВИЙ АСПЕКТ ВЕСТЕРНІЗМУ

Соціальний організм складається з клітинок. Не всяке скупчення і об'єднання людей є клітинкою суспільства. Не є клітинкою натовп в магазині, пасажири в поїзді чи глядачі в театрі. Клітинкою є таке об'єднання людей, яке має певну спеціалізацію як ціле і в рамках цієї спеціалізації діє саме як ціле. Клітинка має керуючий орган.

Клітинки можна розділити на дві групи. До першої належать клітинки, які забезпечують все суспільство їжею, одягом, житлом, засобами комунікації та всім іншим для задоволення людських потреб. Назвемо їх продуктивними або **діловими**. До другої групи належать клітинки, які забезпечують цілісність і охорону суспільного організму, суспільний порядок, випрацювання і дотримання правил поведінки людей та їхніх об'єднань стосовно одне одного. Назвемо їх **комунальними**. Різниця між ними не є абсолютною. Клітинки однієї групи іноді і частково виконують якісь функції клітинок іншої групи. Існують змішані клітинки. І одні, і другі підлягають дії законів як ділового, так і комунального аспектів, але в різній мірі і в різній формі. І тим не менше різниця між ними має місце і вона відіграє суттєву роль у визначенні характеру суспільного організму.

Життя громадян західних (як і інших) країн поділяється на дві частини — внутріклітинну і позаклітинну. Про позаклітинне життя написано багато книжок і знято багато фільмів. Описи ж внутріклітинного життя не йдуть з ними в жодне порівняння. Коли я просив моїх багаточисельних знайомих і випадкових співрозмовників² розповісти про те, як протікає їхнє внутріклітинне життя, то вони лише здвигали плечима. Їм просто нічого було говорити. **Західне суспільство з цієї точки зору є прямою протилежністю суспільству комуністичному, в якому внутріклітинне життя є головною частиною життя громадян. Партії, профспілки**

¹ О.І.Герцен визначив останню з перелічених якостей вестерноїдів як відсутність внутрішньої свободи. Він писав (в книзі “Былое и думы”), що свобода англійця більше в політичних установах, ніж в ньому самому. А американці, на його думку, взагалі можуть обходитись без уряду, оскільки самі виконують функції царя, жандармського управління і ката.

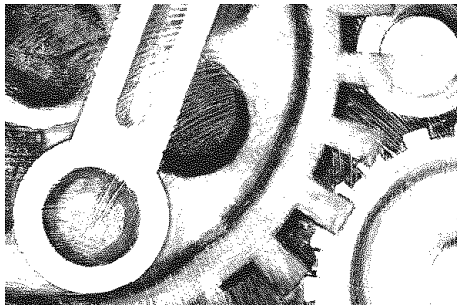
² Нагадаємо, що ця книга писалась у Мюнхені в 1992-1993 роках (ред.).

та інші суспільні групи і рухи здійснюють тиск на господарів клітинок та їх адміністрацію, але це — позаклітинні, а не внутрішньоклітинні відносини.

Клітинка вестернізму не є колективом у тому розумінні, яке властиве для комуністичних клітинок. Тут люди працюють, і все. Тут не встановлюються більш чи менш тривалі і тісні стосунки між співробітниками. В ділових клітинках вестернізму немає ніякої внутріклітинної демократії. Всередині клітинок панує трудова дисципліна, можна сказати, ділова диктатура. **Західне суспільство, будучи демократичним у цілому, тобто політично, є диктаторським соціально, тобто в ділових клітинках. Демократія, права людини і громадянські свободи та інші атрибути вільного суспільства потрібні Заходу як зовнішня компенсація через їх відсутність в діловому житті.**

Тепер стає звичним приписувати капіталізму всі чесноти західного суспільства, зокрема високу продуктивність праці і ефективність економіки. Проте це ідеологічне перебільшення ролі лише одного з аспектів вестернізму. Незалежно від грошово-капіталістичної форми західного господарювання, останнє підпорядковане законам, які примушують зайнятих у клітинках людей працювати краще, ніж у будь-якій іншій системі. Ці закони обумовлюють такі принципи ділових клітинок: 1) раціональна організація справи; 2) жорстка трудова дисципліна; 3) максимальне використання засобів виробництва і робочої сили. **Західне суспільство є недемократичним (“тоталітарним”) в самій своїй основі — на клітинному рівні. І саме тому воно демократичне в цілому, в його надклітинному житті.** Тут діє своєрідний закон постійності суми демократизму і тоталітаризму.

Проте західна клітинка, як і комуністична, не є лише втілення самих чеснот. Якщо розуміти під мірою експлуатації відношення величини зусиль людини при

виконанні справи до величини винагороди за неї, то міра експлуатації західного суспільства вища, ніж комуністичного. Західні працівники мають більше матеріальних благ, ніж люди комуністичних країн, але вони для цього і працюють більше. Характерна клітинка західного суспільства, чудово виконуючи свої функції, є цілком пустопорожньою і бездушною з точки зору внутрішнього соціального життя. В ній людські почуття зведені до зовнішнього удавання, формальні, штучно перебільшені, заучені, неглибокі і нетривалі. В ній

людина вільна від такої влади колективу, як у комуністичному суспільстві. Але вона через це не має такої турботи і захисту з боку колективу, яка має місце в комуністичному колективі.

Для західного ділового життя людина важлива лише як істота, яка виконує певну ділову функцію. Тут лежить одна з самих глибоких причин того, що **комуністичне суспільство є суспільство внутрішньо складних, але погано працюючих нероб, паразитів та імітаторів діяльності, а західне суспільство є бездушний ефективний механізм, що складається з внутрішньо спрощених, але добре працюючих напівробітків.**

Існує досить обширна література щодо формальної організації ділового життя західних клітинок, проте надзвичайно рідко трапляються описи того, що відбувається в них на рівні людських відносин. У зв'язку з цим заслуговує уваги книга двох американських авторів Джеймса Паттерсона і Пітера Кіма³. Як повідомляють вони, керівники підприємств порушують стандарти безпеки, дискримінують меншості і жінок, шантажують співробітників і здійснюють багаточисельні злочини. Робітники більше семи годин протягом робочого тижня пиячать, вживають наркотики, симулюють хвороби. **Лише одна десята частина задоволена роботою.**

У мене не було ілюзій щодо внутріклітинних відносин на Заході. Однак те, про що я дізнався з офіційних джерел у Німеччині (зокрема, з телевізійних передач), мене приголомшило. Згідно з дослідженнями соціологів і психологів, більше мільйона найманих працівників у Німеччині є жертвами систематичного терору з боку колег. Багато хто з дослідників умов праці вважають центральною проблемою 90-х років переслідування групою співробітників своїх “слабких” колег. Робоче місце для величезного числа людей перетворюється на пекло. Інтриги, образи, шантаж,

³ James Patterson and Peter Kim. The day America told the truth. — Prentic Hall, 1991.

погрози, примус до сексу тощо стали звичайним явищем. На робочих місцях йде щоденна війна такого роду. В комуністичних колективах проти цього є хоч якийсь захист (партійна і комсомольська організація, загальні збори, дирекція, настінна газета тощо), в західних же його майже немає. Клітинка комуністичного суспільства більш людяна.

ДІЛОВА КУЛЬТУРА

Ділова культура формувалась на Заході протягом багатьох століть, увійшла в плоть і кров західних людей. Вона є одним з активних чинників, що визначає поведінку людей.

Раніше бізнесмени не сушили голову над проблемою відтворення людського матеріалу на їхніх підприємствах. Він був у надлишку незалежно від них. Вони використовували готовий матеріал. Такий стан значною мірою зберігся й досі. США і в наш час “збирають вершки” зі всієї планети, спокушаючи й підкупаючи висококваліфіковану і творчу робочу силу з інших країн. Проте цей спосіб існування не задовольняє всіх потреб західного бізнесу. І він на межі вичерпання. В останнє десятиліття виникли такі три головні проблеми ділової культури.

- Перша: технологічний прогрес вимагає підготовки величезного числа фахівців нового типу з переважанням високоінтелектуальних здібностей. **Існуюча система освіти виявилась невідповідною до такої технологічної революції.**
- Друга проблема: ускладнення всієї ділової обстановки для підприємств і посилення боротьби за їх виживання вимагає **створення цілої армії спеціально підготованих, інтелектуально гнучких та ініціативних менеджерів, на роль яких підходить далеко не кожен громадянин західної країни.** Багато великих фірм почали самі створювати спеціальні школи, курси, семінари з метою вирішення цієї проблеми.
- Третя проблема: **наповнення країн Заходу вихідцями з інших країн породило тенденцію до зниження рівня ділової культури.** Наприклад, згідно з повідомленнями, протягом 1965 — 1990 років в США переселилось з Азії і Латинської Америки приблизно 12 мільйонів осіб. Ці переселенці “не дотримуються протестантського робочого життя”, — в такій формі, остерігаючись звинувачень в расизмі, автор фіксував неадекватність цього людського матеріалу умовам американського суспільства. Наслідком цієї неадекватності є зниження якості і продуктивності праці. Додам до цього те, що **більшість переселенців взагалі не придатне до професій, що вимагають високої кваліфікації, і використовуються на найнижчому рівні.**

ГРОШОВИЙ ТОТАЛІТАРИЗМ

Гроші є одним з величезних винаходів людства, співмірним за своєю важливістю з винайденням мови. Вони є також і великим джерелом нещастя. З давніх давен гроші виконували функції знака і міри цінностей. Потім до них приєдналась функція капіталу. В сучасному західному суспільстві, особливо після другої світової війни, на повну силу розвинулась ще одна їхня функція — гроші стали універсальним і всеоб’ємним засобом вимірювання, обліку і розрахунку діяльності людей, установ і підприємств, засобом управління економікою та іншими сферами суспільного життя, засобом управління людьми і контролю за їхньою суспільною поведінкою. В економічній і соціологічній літературі іноді роль грошової системи порівнюють з роллю кровоносної системи живих організмів. До цього з повним правом можна додати й те, що грошова система виконує значну частину й функцій нервової системи.

Гроші стали (підкреслюю, стали, а не були такими спочатку!) головним регулятором всієї основної життєдіяльності людей західного суспільства, основною спонукую, метою, пристрасною, турботою, контролером, наглядачем, коротше — їхнім ідолом і богом. Західні люди одержимі грошима⁴ зовсім не тому, що вони морально зіпсовані (в моральному відношенні вони не гірші людей суспільств іншого типу), а тому, що гроші стали абсолютно необхідною умовою, засобом і формою їх

⁴ За повідомленням журналу “American Health” (кінець 1991 р.), у американців на першому місці стоять гроші.

життєдіяльності. В грошах концентрується і символізується вся сутність життя людей в цьому суспільстві. Гроші для західної людини — це можливість мати все те, що необхідно для життя, і мати те, що понад необхідного. Це — можливість мати комфорт, освіту, культуру, здоров'я, задоволення. Це — впевненість у завтрашньому дні, впевненість у майбутньому дітей.

ПРИБУТОК, РИНОК, КОНКУРЕНЦІЯ

Феномен прибутку спочатку виникає як можливість заробити більше того, що підприємець витратив на справу. По мірі еволюції вестернізму отримання прибутку стає вимушеним — можливість переходить в необхідність. Підприємець примушується до такої організації справи, щоб отримувати додаткові засоби в якості умови виживання підприємства. Ця необхідність посилює суб'єктивну потребу в наживі, стає її головним стимулом. **Переконання, наче західне суспільство є суспільством вільного підприємництва, є ідеологічним безглуздом. Це суспільство є суспільством вимушеного приватного підприємництва, в якому юридично вільним вважається те, що насправді є продуктом економічного примусу.**

Існує усталений штамп в описі ринку, який, коротко кажучи, полягає в наступному⁵. Підприємець на свою особисту відповідальність приймає рішення, які цінності виробляти і які послуги пропонувати, а також як це робити. Він вільний у своїй підприємницькій діяльності. Споживач свободний щодо своїх доходів і вибору цінностей та послуг, що пропонуються підприємцями. Підприємець здійснює свої плани в рамках вільної конкуренції, договорів, інвестицій та цін у відповідності зі своїми очікуваннями прибутку. Ринок постачає підприємцю інформацію про попит і пропозицію, а також здійснює фінансові акції. Виробники від споживачів дізнаються, що їм виробляти і за якими цінами продавати. Виробники не залежать одне від одного. Вони намагаються робити речі якомога краще і продавати якомога дешевше, щоб принадити споживачів. За виразом Адама Сміта, ринкові операції відбуваються так, ніби ними маніпулює “невидима рука”. Остання є власне ринковий механізм, а не держава. Завдання держави — забезпечити ринку можливість виконувати його функції, не заважати йому працювати, захищати від вслякого зацікавленого втручання.

Читаючи такого роду нісенітницю, я мимоволі згадую старий радянський анекдот. Вихователька в дитячому садочку розповідала дітям про те, яким прекрасним є радянське суспільство. Одна дитина заплакала. Вихователька запитала, чому та плаче. Дитина відповіла, що вона хоче в Радянський Союз. Хотів би я знати, що відчувають мільйони виробників і споживачів, читаючи такі описи ринку, як наведене вище? І чи не думають вони з сумом про те, як було б добре пожити при “справжньому” капіталізмі з “вільним” ринком, керованим безликою “невидимою рукою”?

Механізм реального ринку — це не “невидима рука” Адама Сміта, а цілком відчутна стратегія і тактика учасників битви за покупця і за можливість формувати покупця згідно з інтересами виробників. Виробники роблять не те, що хочуть, а те, що можна збути. Споживач вибирає (якщо вибирає!) з того, що йому нав'язують, причому він обробляється так, щоб не міг ухилитися від цього. Виробники намагаються заважати одне одному всіма доступними засобами, причому далеко не завжди економічними і законними. Ринкова кон'юнктура звичайно відома наперед. І якщо підприємці лізуть на ринок не дивлячись ні на що, так у них просто немає іншого виходу. Лізуть вони, щоб хоч щось урвати.

В певному сенсі слово “конкуренція” означає лише одну з форм боротьби за існування в західному суспільстві. Зазвичай при цьому вживається слово “вільна”. На мою думку, вільна конкуренція ніколи не була не те що єдиною, але навіть пануючою автономною формою економічної активності в західному суспільстві, її роль перебільшена та ідеалізована. Реальна конкуренція має мало спільного з тією ідилічною картиною, яку малюють ідеологічні апологети капіталізму. До конкуренції ніхто не прагне. Вона не є засобом благодіяння для людства. Це боротьба за існування. Вона вимушена тією обставиною, що надто багато людей не має іншої можливості жити, як за рахунок виробництва речей і послуг, — надлишковістю виробників і виробленого по відношенню до купівельної спроможності споживачів.

⁵ Це можна знайти ще в книзі F.A. Hayek “The Road to Serfdom”, 1944.

Мета конкуренції — витіснити конкурентів, в кінцевому рахунку — знищити саму конкуренцію. В реальності конкуренція завжди занурена в сукупність інших засобів боротьби, до числа яких входять обман, насильство, реклама, дискредитація противників, взаємне перешкоджання, злочини.

Реальна конкуренція є цариною злочинності. В пресі постійно повідомляють про хабарі державним чиновникам від приватних фірм, щоб отримати замовлення. Згідно з німецькою пресою, Німеччина “виробляла” 10 мільйонів тон отруйних відходів, з яких дві третини вивозилось за кордон. На цьому склався особливий бізнес, причому надзвичайно прибутковий. За німецькими законами ці отруйні відходи розглядались як звичайні товари! Згадай, читачу, що писав кумир західної суспільної думки Хайек з приводу “вільної” конкуренції! Ця ситуація з отруєнням планети — реальний приклад для неї. І таких випадків не злічити, проте відомості про них з’являються лише у виняткових випадках. “Вільна конкуренція” надає переваги не стільки геніям добра, скільки геніям зла.

У дійсно вільній конкуренції беруть участь не так вже й багато підприємств і підприємців. Більшість діє поза умовами вільного змагання. **Висока економічна ефективність західного суспільства досягається за рахунок дії множини факторів, серед яких найперше треба назвати трудову диктатуру, плановість роботи підприємств, грошовий тоталітаризм, диктатуру банків, державну політику і контроль, науково-технічний прогрес.** І лише десь зовсім не на першому місці слід назвати “вільну” конкуренцію.

В пропаганді “вільної” конкуренції зазвичай наводять приклади успішних підприємців. При цьому, зрозуміло, замовчують про те, скільки мільйонів підприємців успіху не мало. І вже зовсім залишається в тіні той факт, що підприємницький успіх досягався не завдяки якійсь вільній конкуренції, а завдяки виключним обставинам, які дозволили опинитися поза сферою конкуренції.

Реальний ринок є складною організацією способу життя мільйонів людей. В цьому складному і мінливому плетиві інтересів і взаємних впливів цілком виразно виявилась тенденція, яка не відповідає ідеологічно-пропагандистській картині ринку, а саме **домінуюча роль пропозиції.**

Попит зберіг і буде зберігати визначальну роль в тій частині сфери споживання, яка включає в себе найбільш необхідні, природні і традиційні потреби людей, скажімо — фундаментальні потреби. Проте в тій частині потреб, яка виходить за рамки фундаментальних, домінуючу роль міцно захопила пропозиція. А саме ця частина потреб зайняла економічно більш важливе місце в житті західних людей.

Зауважу між іншим, що капіталізм виник як постачання і виробництво предметів та послуг понад фундаментальні потреби. Його найбільш динамічна частина і зараз існує як пропозиція нових, незвичних речей і послуг та перетворення їх на звичні. Він винаходить все нові потреби і нові засоби задоволення цих потреб. Звідси буквально маніакальне прагнення до новизни, причому далеко не завжди розумне. Домінування пропозиції над попитом — це в натурі капіталізму. **Поставивши собі на службу потужну рекламу і засоби масової інформації, сучасний великий бізнес перетворив ринок на своє знаряддя насильницького впливу на споживачів, а зовсім не на царство свободи.** Це цілком і повністю стосується і сфери “духовного” виробництва — культури. Тут навіть у ще більш чіткому і неприхованому вигляді виступає диктатура ринку. Попит, звичайно, впливає на пропозицію. Але лише в мізерній мірі в порівнянні з тим, як це зображає апологетика ринку.

ОЖИРІННЯ І ПАРАЗИТИЗМ

В західній економіці виробляються не лише життєво необхідні продукти, але й надлишкові, без котрих люди, в принципі, можуть обійтись, зберігаючи життєвий рівень. Прикладом виробництва такого роду може служити виробництво протехнічних засобів і різного святкового непотрібу, котрих в одній лише Західній

Німеччині щороку продавали на кілька мільярдів марок. В США склалась ціла галузь економіки, зайнята контролем за вагою людей, котра в 1992 році мала оборот 43 мільярди доларів. В Німеччині випускалось більше 200 предметів для операцій з курячими яйцями. Важко сказати, яких величезних розмірів досягає виробництво надлишкових предметів споживання і розкоші. **Продуктивність праці в цій сфері може бути високою, проте це показник не економічної ефективності, а свого роду ожиріння суспільства.** Ступінь такого ожиріння західного суспільства надзвичайно високий і має тенденцію збільшуватися.

Характерним для західного суспільства є також високий ступінь паразитарності. Я маю на увазі велику кількість людей, які нічого самі не дають суспільству, а живуть паразитами за його рахунок. Тут існують і процвітають групи таких людей, цілі шари і категорії. Велике число людей зайнято виробництвом цінностей для цих паразитів та їх обслуговуванням, тим самим включаючись у сферу паразитарності.

Між іншим, **перетворення західного суспільства на постіндустріальне фактично означає перетворення його на ожирілий соціальний організм з надзвичайно високим ступенем паразитарності.** З часом це неминуче погано відгукнеться на його здатності до самозбереження.

ДЕМОКРАТІЯ

Перед тим, як досліджувати різні аспекти вестернізму, потрібно позбавитись ідеологічної химери, яка нам нав'язується зі словом "демократія".

Існує надзвичайно багато визначень і трактувань демократії. Після ознайомлення з ними стає очевидним, що термін "демократія" не є терміном науковим в силу аморфності його змісту і багатозначності навіть в рамках творів тих самих авторів. **Він є характерним терміном ідеології. Це слово вживається для позначення деякої сукупності ознак комунальності вестернізму, тенденційно дібраних з певною ідеологічною метою.** Я жодного разу не зустрів такого визначення демократії, де в числі її ознак вказувались би в'язниці, корупція, залаштункові змови, свідоме обдурювання виборців, насильство та інші ознаки західної системи влади, які їй органічно властиві не менше, ніж інші ознаки, які зазвичай називаються. До числа ознак демократії включають лише такі, які вигідно характеризують західну систему комунальності в порівнянні з іншими типами комунальності.

Я не маю нічого проти слова "демократія" і проти того феномену, який ним позначається. Проте я вважаю необхідним розрізнити ідеологічний опис демократії (ідеологічну демократію) і демократію як реальність (реальну демократію). Перша є лише абстракцією від другої. Перша відображає окремі риси другої, причому в ідеологізованому вигляді. Якщо людям розповісти всю правду про реальну демократію, то вони вжахнуться і зруйнують всю систему державності, влаштувавши потім ще гіршу. Так що ідеалізація демократії в ідеології є захисна реакція суспільства від руйнівних умонастроїв. Демократія в реальності може вижити лише зі всім тим, що формує її приховану частину. Якби вона в реальності була саме такою, якою її зображають в ідеології, то вона би не проіснувала і кілька років.

Демократія в її реальному вигляді (зі всіма чеснотами і вадами) існує на Заході не тому, що так захотіли розумні і хороші люди, і не тому, що це найкращий винахід людства, а тому, що **західне суспільство просто нічого іншого і не могло собі дозволити, навіть якби захотіло від неї відмовитись.** Недоліки демократії не є результатом злих задумів і поганих справ якихось її носіїв. Вони є зворотною стороною її позитивних якостей, формою їх реалізації.